

Ю. О. Ланцедова,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3065-8378>

І. Ф. Літвінова,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0674-8728>

ПРО ДЕЯКІ НЕВИРІШЕНІ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Національний авіаційний університет

проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна

E-mails: lua1906@gmail.com, irina_litvinova@ukr.net

Мета: обґрунтувати деякі варіанти вдосконалення засобів подолання домашнього насильства.

Методи дослідження: порівняльно-правовий аналіз, пізнавально-аналітичний та ін. **Результати:** запропоновано розмежування насильства та прямого і делегованого державного примусу, вдосконалення законодавчих визначень домашнього насильства та його різновидів. **Обговорення:** підкреслено, що законодавчі визначення поняття домашнього насильства і кожного з його видів доцільно доповнити словами: «за відсутності в діянні ознак прямого або делегованого сім'ї, трудовому, освітньому чи іншому колективу або соціооточенню державного примусу, що має нерозривну сукупність базисних юридичних ознак його правомірності: необхідність, достатність, гуманність, професіоналізм, збалансованість) та/або обставин, що виключають антисоціальність чи винність даного діяння (необхідної оборони, уявної оборони, крайньої необхідності, виправданого ризику, затримання правопорушника, психічного чи фізичного примусу)».

Ключові слова: домашнє насильство; юридичні властивості правомірності прямого і делегованого державного примусу; розмежування безделіктної та антисоціальної девіантної поведінки (правопорушення).

Постановка проблеми та її актуальність.

Особлива наукова, законодавча та інша прикладна актуальність вирішення проблем подолання домашнього насильства не згасає і, навпаки, з роками набирає все більших потужностей [9 та ін.], що обумовлено, по-перше, значиним зростанням в умовах дії всеукраїнського карантину кількості відповідних звернень потерпілих та інших повідомлень, а також кількості розглянутих судами справ. Зокрема, у першому півріччі 2020 році було отримано 101584 такого роду повідомлень, а за аналогічний період 2020 року – 68490 [3]. І з 1 січня по 13 жовтня 2020 р. лише за ст. 126-1 КК України розглянуто та винесено судами першої інстанції 894 вироки [1].

По-друге, значному зростанню кількості випадків домашнього насильства сприяють чисельні недоліки відповідних рекомендацій міжнародних партнерів [2 та ін.], українського законодавства [5; 6; 11 та ін.] і практики, про що свідчить хоча б й вже перша програна нашою державою у Європейському суді з прав людини справа «Левчук проти України» [12]. По цій справі апеляційний суд поновив право кривдника на спільне проживання із потерпілою і дитиною в одній квартирі, з приводу чого судді ЄСПЛ дійшли висновку, що обставини справи порушили право заявниці на користування житлом, вільним від насильства, що також захищається статтею 8 Конвенції, а влада не досягла справедливої

рівноваги між приватними інтересами всіх учасників процесу [12].

По-третє, й відповідне зростання уваги авторів до вирішення певних проблем не вирішує багатьох суттєвих сторін протидії такого роду правопорушенням [7; 10 та ін.], що автори уже почали поступово вирішувати у низці публікацій [4, с. 10-13; 7, с. 10-13; 8, с. 191-195] і мають намір продовжити у дійсній та в інших наукових статтях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізуючи юридичну природу спеціальних заходів, передбачених ст. 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» деякі науковці правильно відмежовуючи даний вид державного примусу від покарань, залишають по суті без визначення його юридичної природи, вказавши лише, що за «своєю суттю це заходи, що дозволяють державним органам швидко відреагувати на факти домашнього насильства, припинити його скоєння та усунути загрозу їх повторення» [7, с. 12; 10, с. 281].

Наведені у п. п. 3, 4, 14, 15 і 17 ч. 1 ст. 1 «Визначення термінів» Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» поняття домашнього насильства та його різновидів: економічного, психічного, сексуального і фізичного, не навів ніяких критеріїв їх відмежування від прямого та делегованого державного примусу та ін. [11].

Запропоноване вперше Комітетом міністрів Ради Європи в абз 1 «Керівних принципів щодо запобігання та боротьби з сексизмом: заходів для реалізації» Рекомендацій «Запобігання та боротьба з сексизмом» такого поняття сексизму, що змішало між собою всі правопорушення, побудовані на статевих ознаках - як ті, в основі яких лежить репродуктивний чи моделюючий його потяг; так і ті, що побудовані на прояві інших статевих ознак: будь-який акт, жести, візуальна репрезентація, сказані чи написані слова, практика чи поведінка, які базуються на ідеї, що особа чи група осіб є малозначимими через їхню стать; та ін. [2, с. 10].

Більш того, КпАП [5] і УК України [6] та інші правові акти не містять такого правового

регулювання, що б посилювало юридичну відповідальність у разі порушення спеціальних та інших заходів з попередження та іншого подолання домашнього насильства, а також у разі рецидиву цих правопорушень таким чином, щоб не імітувати процес долання, що притаманно даному процесу зараз. а фактично долати чи принаймні максимально повно мінімізувати прояв даної категорії правопорушень.

Мета статті. Спроба запропонувати реальні варіанти вирішення вказаних актуальних проблем подолання домашнього насильства і складає основну мету дійсної наукової публікації.

Виклад основного матеріалу. Запропоновані у п. п. 3, 4, 14, 15 і 17 ч. 1 ст. 1 «Визначення термінів» Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» поняття домашнього насильства та кожного з його різновидів [11], доцільно доповнити словами «за умов відсутності в діянні ознак прямого чи делегованого сім'ї, трудовому, освітянському чи іншому колективу або соціооточенню державного примусу, що має невідемну сукупність базисних юридичних ознак: необхідність, достатність, гуманність, професійність, збалансованість) та/чи обставин, що виключають антисоціальність або винність даного діяння (необхідної оборони, уявної оборони, крайньої необхідності, виправданого ризику, затримання правопорушника, психічного чи фізичного примусу)». Сутність кожного з названих базисних юридичних ознак правомірності прямого чи делегованого примусу, за відсутності яких даний примус перетворюється у насильство, а також відмежування безделіктної девіантної поведінки та антисоціальної девіантної поведінки (правопорушення), причини такої поведінки та основні способи її подолання, а також обставин, що виключають антисоціальність і винність діяння, вже достатньо розкриті у літературі [4, с. 114-119, 179-180 та ін.] і їх повторний виклад зараз не викликається необхідністю.

Юридична природа передбачених у ст. 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» спеціальних заходів із подолання домашнього насильства [11] полягає, перш за все, у реалізації позитивної юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної та ін.), сутність якої у даному випадку переслідує

мету усунути причини та/чи умови, що сприяють вчиненню домашнього насильства, до вчинення данного правопорушення [4, с. 158 та ін.], або супутньої негативної юридичної відповідальності, у процесі чого має бути досягнута вказана мета, що не була реалізована чи була реалізована не у повному обсязі у процесі позитивної юридичної відповідальності [4, с. 160 та ін.].

З метою найбільш повного усунення проблем, що виникли у зв'язку із введенням вказаними рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи суперечливого поняття сексизму, що змішало між собою всі правопорушення, що оснований на статевих ознаках [2, с. 10], і в силу цього не дає можливості найбільш ефективно, раціонально та якісно здійснювати процес подолання домашнього насильства, побудованого на традиційних статевих правопорушеннях та на порушенні інших статевих ознаках.

У КпАП [5] і КК України [6] та інших правових актах доцільно передбачити таке правове регулювання, що конкретизувало б і посилювало юридичну відповідальність у разі порушення спеціальних та інших заходів із попередження та іншого подолання домашнього насильства, а також у разі рецидиву цих правопорушень і таким чином, щоб не імітувати процес долання, що фактично притаманно даному процесу зараз, а фактично долати чи принаймні максимально повно мінімізувати прояв даної категорії правопорушень. Наприклад, ст. 29 «Відповідальність за вчинення домашнього насильства» розд. VI «Відповідальність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству» Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» має всього одну частину наступного змісту: «Кривдник, який порушив вимоги спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, несе відповідальність відповідно до закону» [11].

Чи багато ми можемо дізнатися про сутність та особливості різних видів юридичної відповідальності за порушення спеціальних заходів з подолання домашнього насильства, що як вже підкреслювалося, складають зміст

та мету дуже важливої позитивної та супутньої негативної юридичної відповідальності?

Чи неможна було тут та в аналогічних випадках у всіх інших правових актах надати посилання на конкретні норми тих правових актів, які передбачають таку юридичну відповідальність?

Можна сказати, що ст. 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» КпАП України передбачає таку відповідальність [5].

Але це зроблено, зокрема у ч. 1 даної статті, таким чином: «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення, тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб» [5].

Тобто, у даному випадку в одній частині статті змішано все: і власне діяння домашнього насильства, і діяння з порушення декількох спеціальних заходів, коли у разі через порушення спеціального заходу вчиняється ще й домашнє насильство, що саме у таких випадках частіше за все і буває, то й навряд, чи суддя це врахує при обранні міри покарання. І тоді правопорушник фактично уникає юридичної відповідальності за власне порушення спеціальних заходів, вірогідність чого була б значно меншою у разі правової регламентації цих правопорушень хоча б за різними частинами статті.

Можна було назвати й багато інших недоліків теоретичної розробки і правової регламентації та практики подолання домашнього насильства та запропонувати варіанти їх усунення, чого зробити не дозволяють межі дійсної публікації.

Висновки. Запропоновані варіанти вирішення низки проблем найбільш ефективного, раціонального та якісного подолання домашнього насильства не претендує на остаточність вирішення і створює лише відповідну теоретичну і законодавчу основу для розробки загальноприйнятих у цьому відношенні підходів у процесі широкої коректної наукової дискусії.

Література

- Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81587757>
- Запобігання та боротьба з сексизмом. Рекомендації CM/Rec(2019)1 Комітету міністрів Ради Європи від 27 бер. 2019 р. URL: <https://rm.coe.int/cm-rec-2019-1-on-preventing-and-combating-sexism-ukr/1680968561>
- Збільшення кількості звернень про домашнє насильство демонструє, що люди стали більше довіряти поліції, - Катерина Павліченко. 21.09.2020. 16:34. *Єдиний портал органів системи МВС України: веб-сайт.* URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/34337_Zbilshennya_kilkosti_zvernen_pro_domashn_nasilstvo_demonstru_shcho_lyudi_stali_bilshе_doviryati_policii_Katerina_Pavlichenko.htm
- Кириченко А.А., Ланцедова Ю.А. Антикоррупционная парадигма: системное правовое исследование: монография / под ред. А.А. Кириченко. Киев: Издатель Назаров О.А., 2020. 668 с. (приложение к электронному реферативно-научному журналу «Судебно-психологическая экспертиза. Применение полиграфа и специальных знаний в юридической практике»), укр., русс. URL: <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a/2430-kirichenko-a-a-lantsedova-yu-a-antikorrupsionnaya-paradigma-sistemnoe-pravovoe-issledovanie-monografiya>
- Кодекс України про адміністративні правопорушення: постанова ВР УРСР від 7 груд. 1984 р № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51, ст. 1122, 1123. Із змінами, внесеними згідно із законом України № 805-ІХ від 16 лип. 2020 р. *Zakon.rada.gov.ua: веб-сайт.* URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
- Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. Зі змінами згідно із Законом України № 875-ІХ від 3 вер. 2020 р. *Zakon.rada.gov.ua: веб-сайт.* URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
- Літвінова І.Ф., Ковальова В.О. Виконання державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 12/4. С. 10-13. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/255>
- Лихова С.Я., Ланцедова Ю.О. Деякі процесуальні проблеми подолання домашнього насильства. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: зб. наук. пр.* 2020. № 2 (55). С. 191-195. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/UV/issue/view/781>. DOI: 10.18372/2307-9061.55.14794
- Онлайн-інструменти протидії домашньому насильству. *Дія. Цифрова освіта. Освітні серіали: веб-сайт.* URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/courses/countering-domestic-violence>
- Пивоваров В.В., Ілліна А.В. Кримінологічний аналіз законодавства про запобігання і протидію домашньому насильству. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 280-284.
- Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. Зі змінами, внесеними згідно Закону України № 2671-VIII від 17 січ. 2019. ВВР. 2019. № 18. Ст. 73. *Zakon.rada.gov.ua: веб-сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
- Application no. 17496/19 Iryna Mykolayivna Levchuk against Ukraine lodged on 20 March 2019. *European Court of Human Rights: official website.* URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-195113%22%7D>

References

1. Yedinij derzhavnij reyestr sudovih rishen: veb-sajt. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81587757>

2. Zapobigannya ta borotba z seksizmom. Rekomendaciyi CM/Rec(2019)1 Komitetu ministriv Radi Yevropi vid 27 ber. 2019 r. URL: <https://rm.coe.int/cm-rec-2019-1-on-preventing-and-combating-sexism-ukr/1680968561>

3. Zbilshennya kilkosti zvernen pro domashnye nasilstvo demonstruye, sho lyudi stali bilshe doviryati policii, - Katerina Pavlichenko. 21.09.2020. 16:34. *Yedinij portal organiv sistemi MVS Ukrayini: veb-sajt*. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/34337_Zbilshennya_kilkosti_zvernen_pro_domashn_nasilstvo_demonstru_shcho_lyudi_stali_bilshe_doviryati_policii_Katerina_Pavlichenko.htm

4. Kirichenko A.A., Lancedova Yu.A. Antikorruptionnaya paradigma: sistemnoe pravovoe issledovanie: monografiya / pod red. A.A. Kirichenko. Kiev: Izdatel Nazarov O.A., 2020. 668 s. (prilozhenie k elektronnomu referativno-nauchnomu zhurnalu «Sudebno-psihologicheskaya ekspertiza. Primenenie poligrafa i specialnyh znaniy v yuridicheskoy praktike»), ukr., russ. URL: <https://expertize-journal.org.ua/profesor-kirichenko-o-a/2430-kirichenko-a-a-lantsedova-yu-a-antikorrupsionnaya-paradigma-sistemnoe-pravovoe-issledovanie-monografiya>

5. Kodeks Ukrayini pro administrativni pravoporushennya: postanova VR URSR vid 7 grud. 1984 r № 8073-X. *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayinskoyi RSR (VVR)*. 1984. Dodatok do № 51, st. 1122, 1123, iz zminami, vnesenimi zgidno iz zakonom Ukrayini № 805-IX vid 16 lip. 2020 r. *Zakon.rada.gov.ua: veb-sajt*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

6. Kriminalnij kodeks Ukrayini: zakon Ukrayini vid 5 kvit. 2001 r. № 2341-III. *Vidomos-*

ti Verhovnoyi Radi. 2001. № 25–26. St. 131, zi zminami zgidno iz zakonom Ukrayini № 875-IX vid 3 ver. 2020 r. *Zakon.rada.gov.ua: veb-sajt*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

7. Litvinova I.F., Kovalova V.O. Vikonannya derzhavnoyi politiki u sferi zapobigannya ta protidiyi domashnomu nasilstvu. *Ekonomika. Finansi. Pravo*. 2019. № 12/4. S. 10-13. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/255>

8. Lihova S.Ya., Lancedova Yu.O. Deyaki procesualni problemi podolannya domashnogo nasilstva. *Naukovi praci Nacionalnogo aviacijnogo universitetu. Seriya: Yuridichnij visnik «Povitryane i kosmichne pravo»: zb. nauk. pr.* 2020. № 2 (55). S. 191-195. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/issue/view/781>

9. Onlajn-instrumenti protidiyi domashnomu nasilstvu. *Diya. Cifrova osvita. Osvitni seriali: veb-sajt*. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/countering-domestic-violence>

10. Pivovarov V.V., Illina A.V. Kriminologichnij analiz zakonodavstva pro zapobigannya i protidiyu domashnomu nasilstvu. *Porivnyalno-analitichne pravo*. 2018. № 1. S. 280-284.

11. Pro zapobigannya ta protidiyu domashnomu nasilstvu: zakon Ukrayini vid 7 grud. 2017 r. № 2229-VIII. *Vidomosti Verhovnoyi Radi*. 2018. № 5. St. 35, zi zminami, vnesenimi zgidno zakonu Ukrayini № 2671-VIII vid 17 sich. 2019, VVR, 2019, № 18, st. 73. *Zakon.rada.gov.ua: veb-sajt*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

12. Application no. 17496/19 Iryna Mykolayivna Levchuk against Ukraine lodged on 20 March 2019. European Court of Human Rights: official website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-195113%22%5D%7D>

ABOUT SOME UNFOLVED PROBLEMS OVERCOMING DOMESTIC VIOLENCE

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mails: lua1906@gmail.com, irina_litvinova@ukr.net

Purpose: to substantiate some options for improving the means of overcoming domestic violence. **Research methods:** comparative-legal analysis, cognitive-analytical, etc. **Result:** the differentiation of violence and direct and delegated state coercion, improvement of legislative definitions of domestic violence and its types. **Discussion:** it has been established that in recent years the urgency of solving the problems associated with domestic violence has sharply increased, especially in the conditions of the all-Ukrainian quarantine. The reason for this need lies in the significant leap towards an increase in the number of cases of domestic violence. This state of affairs is facilitated by a large number of shortcomings in the relevant recommendations of international partners, Ukrainian legislation and practice.

It was emphasized that it is advisable to supplement the legislative definitions of the concept of domestic violence and each of its types with the words: «in the absence in the act of signs of direct or delegated to the family, labor, educational or other collective, or the socio-environment of state coercion, which has an inextricable set of basic legal signs of its legitimacy: necessity, sufficiency, humanity, professionalism, balance) and/or circumstances precluding antisociality or guilt of this act (necessary defense, imaginary defense, extreme necessity, justified risk, detention of the offender, mental or physical coercion)».

In order to completely eliminate the contradictory concept of sexism that has arisen in connection with the introduction of the recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe, which has intermixed all sex-based offenses, and therefore does not provide an opportunity to most effectively, rationally and qualitatively implement the process of overcoming domestic violence, based on traditional sexual offenses and violations of other sexual characteristics.

Keywords: domestic violence; legal properties of the legality of direct and delegated state coercion; differentiation of tactless and antisocial deviant behavior (offense).